

EGY MEGKÉSETT VÉLEMÉNY MAYER MÁRIA KÖNYVÉRŐL

(Mayer Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977, 255.)

Ivan Kovač és Vasilij Kovač (Košice) levele Mayer Máriához

Nagy érdeklődéssel és örömmel olvastuk az Ön tudományos művét: „Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910, Akadémiai Kiadó, Budapest”, amelyet a kárpátaljai oroszok múltjának, pontosabban a múlt század második felében és a 20. század elején a volt Osztrák-Magyar Monarchia keretei között végbement kárpátorosz nemzeti újjászületésnek szentelt.

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az Ön monográfiája bestseller lett a kárpátorosz társadalomban, kézzől kézre jár mindenki olvassa, akinek a mi múltunk, a Kárpátalja múltja drága. Nemcsak hazánkban, hanem annak határain jóval túl, mint például az USA-ban és a távoli Ausztráliában szétszórtan élő kárpátaljaiak között is nagy érdeklődést váltott ki az Ön monográfiája.

Mind arra kérnek bennünket, hogy köszöntsük Önt és fejezzük ki halás köszönetünket és elismerésünket az Ön sok erőfeszítést kívánó és fáradtságos munkájáért, amelyet a poros és több évtizede elfekvő levéltári anyagok között végzett.

Az Ön könyve azért különösen értékes, mert először érint és világít meg olyan kérdéseket, amely minden kárpátoroszt érdekel: népünk harcát a nemzeti önállóságért, a nemzeti jellegének megőrzéséért, a nyelvért, az ábécéjéért és a Julian naptárért stb. Politikusainknak gyakran harcot kellett folytatniuk a nagyhatalmú rendszerrel, amely magyarosítani akart és az egységes magyar népbe akarta beolvasztani népünket. Ez a tendencia és az asszimiláció folyamata kerül bemutatásra az Ön könyvében miniszterelnökségi és belügyminisztériumi levéltár anyagai alapján. Ezek az anyagok mint szigorúan titkosak, az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása idején és a Horthy-rendszerben nem voltak az egyszerű földi halandó számára hozzáférhetőek, de az Ön kutatómunkájának köszönhetően most már mindenki számára elérhetőek. Ön a könyvében népünk egyik legcsodálatosabb korszakát, az 1848 utáni kulturális-nemzeti újjászületés történetét mutatja be.

Ön már a bevezetőben Kárpátalja korabeli társadalmi-politikai és kulturális helyzetének rövid és finom elemzését adja: ezzel Ön felvázolja a könyv tartalmát, felkelti az érdeklődést és a kíváncsiságot a kárpát-orosz nép politikai és társadalmi törekvései iránt.

Ezen a helyen szeretnék („földijeim” kérésére) egy kisebb kritikai megjegyzést tenni magára a könyv címére vonatkozóan: Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910”. Véleményünk szerint a könyv tartalmának jobban megfelelne ez a cím: „Kárpátorosz politikai és társadalmi törekvések”. Hiszen a könyv az 1860-tól 1910-ig terjedő időszakot, következésképpen azt a korszakot foglalja magába, amikor nemcsak a Kárpátalján hanem magában Ukrajnában sem használták ukránt az elnevezésekben és népünk magát oroszoknak nevezte. Mint ismeretes, a Russzkaja Pravdában, Jaroszlav Mudrij kijevi fejedelem törvénygyűjteményében is gyakran említik a „ruszin” elnevezést az orosz törzs megjelöléseként. A magyarok Kárpát-medencébe való bejövetele után, a Rurik-dinasztia birodalmának, az ún. Kijevi Nagyfejedelemségnek a szétesése után népünk mint orosz törzs továbbra is a Kárpátokban maradt, a déli völgyekben, a Magyar Királyság majd az Osztrák-Magyar Monarchia keretei között, ezer éven keresztül megőrizve nevét – ruszin, rusznak, orosz. Ezért érthetetlen, miért kellett egy ilyen értékes munkában népünk történelmi nevét eltorzítani és átkeresztelni ukránra – ezzel eltávolodni a történelmi igazságtól. Ugyanígy nem tartjuk pontosnak a „ruszofil” terminust sem a ruszinokra vonatkozóan, ők évszázadok óta orosz törzsek, ezért nincs értelme ehhez hozzátenni, hogy „ruszofil”. Ők lehetnek pl. magyarofilek, csehfilek, germanofilek stb, de semmi esetre sem ruszofilek. Számunkra érthető, hogy szerző a „ruszofil” szóval orientációt, irányultságot akart kifejezni, ahogy magyarul mondják – irány (irányzat): vagyis hogy a ruszinok szemüket Keletre vetették, hogy a nehéz évek alatt segítséget Keletről várták, idősebb testvérükre számítottak, de hangjuk pusztába kiáltó szó maradt, mint pl. A. I. Dobrzenszky autonómia terve Kárpátalja számára. Dobrzenszky a magyar trónt a 18 éves „secszópó” Ferenc József számára megmentő orosz csapatok egyik komisszája volt 1848–49-ben. Ez az orosz (cári) diplomácia hibája volt a múltban, amely nem használta ki befolyását a kárpát-

orosz nép javára, és az olyan kedvező helyzeteket, amelyek pl. Lengyelország felosztásakor, a Napóleon feletti győzelemkor és 1848 után adódtak, amikor könnyen el lehetett volna érni az autonómiát az oroszok számára a Kárpátalján. De ez már egy másik kérdés, olyan, amelyik nem érinti a könyv tartalmát.

A könyv címében nagy hiba van, amely némileg csökkenti a könyv érdemeit és jelentőségét. Ezt mi magyarul kifejezve – „csak egy nagy szépséghibának” tartjuk.

A későbbi fejezetek megerősítik, hogy a szerző nagy erudícióval, a téma jó ismerőjeként írta meg a könyvét titkos és Kárpátalja történelmére vonatkozó ismeretlen, eddig fel nem használt anyagokat feldolgozva. Így pl. nagyon jó a Szent Bazil és a Keresztelő Szent János Társaságok szervezetének és munkájának bemutatása, a kiemelkedő politikusok tevékenységének rövid jellemzése, mint pl. Dobraszky, Duhovics, Rakovszky, Fencik, Kralickij, Mitrak, Szilvay, Kimak, Szabó stb., ill. az általuk irányított sajtótermékek a Vesztnik dlya ruszinov avsztrijzkoy gyerzsavi, a Szvet, a Szlovo, a Karpat stb. bemutatása, de utalás történt népünk renegátjaira is mint pl. Romanecz Árpádra [recte Aladár] és Pankovics püspökre, aki hajszát kezdett népünk hajthatatlan és kompromisszumot nem ismerő politikusai; Szabó és Kimak és mások ellen. Nagyon finoman és jól van bemutatva politikusaink történelmi harca, ezek közül is különösen kiemelkedik Adolf Ivanovics Dobrzenszky politikai tevékenysége. Saját népe számára autonómiát követelt, egyenjogúságot a többi nemzeti kisebbség számára, ami nélkül nem tudta elképzelni Ausztria fennmaradását. Zseniális meglátása beteljesült és az Osztrák-Magyar Monarchia – amelyben a lakosság többségét nemzeti-ségek alkották – törvényszerűen szétessett – egy sor nemzetállamra.

Érdekesen világítja meg a könyv a parlamenti képviselőválasztásokat a Kárpátalján, amikor beindultak mindenféle machinációk: külső nyomás, terror, hamisítások stb. Mindennek ellenére a nép a szavazatát a saját képviselőire adta, de a magyar hatóságoknak volt bátorságuk Dobrzenszky parlamenti képviselővé való megválasztását megsemmisíteni. A könyvből kirajzolódik a múlt század végén és századunk elején a két irányzat kegyetlen harca – a kormány magyarosító politikája (gróf Apponyi törvényei) és az orosz népi értelmiség hazafias tevékenysége, ill. harca a renegátokkal szemben; akik a már említett Pankovics püspök Romanecz Árpád és a hasonzorúek: – Pásztyéyi, Rabar, Demjanovich, Roskovics, Kecskóczy, Prodan, Kutkafalvi, Melles és más budapesti értelmiségi voltak.

Részletesen tárgyalja a szerző a görögkatolikusok (unitusok) újraegyesülésének, visszatérésének kérdését az ősi pravoszláv egyház kebelébe (Iza; Nagylucska falvakban) és jól állapítja meg, hogy ezt nemcsak vallási, szertartásbeli okok (harc az egyháziszláv liturgiáért, a Julián naptárért) váltották ki, hanem mindenekelőtt társadalmi kérdések (harc az egyházi adó ellen, az egyházi földdek szétosztásáért). Mi személyesen is szemtanúi voltunk egy ilyen esetnek, mikor az egész Kapor község és Valovec lakosságának fele áttért a pravoszlávjára a 20-as évek elején, amikor Fankovics görögkatolikus pap nem akart eltemetni egy halottat, mert az nem fizetett a papnak egyházi adót. Akkor a nép felkérte a pravoszláv papot, aki ingyen eltemette szegény megboldogultat. Ez után a falu pravoszláv lett. Ezt a példát csak azért hoztuk fel, hogy megerősítsük a szerző azon megállapítását, miszerint a görögkatolikus egyházból a pravoszlávra való áttérésben szociális okok is szerepet játszottak. Az, hogy a szociális okokon kívül voltak politikai okok – az sem titok.

Különös köszönetet érdemel a szerző a „Ruszinok az USA-ban a századfordulón” c. fejezetért. Ez a fejezet a statisztikai adataival különös figyelmet és tanulmányozást érdemel. Sajnos, ebben a fejezetben megint találkozunk a megrögzött renegát Hodobay Andorral – aki a magyar kormány ügynöke volt –, az ő intrikáival az amerikai ruszinok között, és a cinkosával Korotnoki Jánossal és Gábor Mátyákov Gáborral. A ruszinok azonban Zsatkovics Pállal az élen határozott ellenállást fejtettek ki a magyar kormány által felbérelt ügynökökkel szemben tömegszervezeteikben – a Szojegyinyenyije grekokatoliceszkih ruszskih bratsztv-ban (Görögkatolikus Orosz Egyletek Szövetsége) és sajtótermékükben, az Amerikanszkij ruszskij vesztnikben. (Amerikai Orosz Közlöny) – és ezzel ellenállást fejtette ki azon kísérletek ellen, hogy az amerikai ruszinokat a magyar érdekeknek vessék alá. Az amerikai ruszinok nagymértékben elősegítették, hogy vidékünket a Saint-Germain-i békeszerződés alapján mint autonóm Kárpátalja a szláv, a demokratikus Csehszlóvák Köztársasághoz csatolják, élen egy amerikai ruszinnal, Zsatkovicssal.

A könyv végi jegyzetekben található, egy széles körű bibliográfia, azoknak a könyveknek a felsorolása, amelyekből a szerző az egyes kérdésekre vonatkozó szükséges kiegészítő információ-

kat merítette. A gazdag irodalom annak az ékes bizonyítéka, hogy a szerzőnek – a már említett titkos anyagokon kívül – széles körű irodalmat kellett tanulmányoznia. Meg kell azonban jegyezni, hogy a névmutatóban nem találtunk olyan neveket mint pl. A. L. Petrov akadémikus, G. I. Gervovszkij professzor, E. L. Nedzelszkij, Ju. A. Javorszkij, A. V. Florovszkij, A. N. Fateev, D. N. Vergun, N. A. Beszkid és még sokan mások, akik történelmünknek és irodalmunknak értékes és kitűnő munkákat szenteltek. Viszont találunk egy sor olyan nevet, akiket népünk köpönyegforgatónak és alkalmazkodónak tart, akik – bár legyenek ruszinok – sosem írtak volna olyan objektív alapos és igaz könyvet, mint ahogyan ezt tette Mayer Mária a MTA Történettudományi Intézetének munkatársa (Budapest), amiért mély köszönetünket elismerésünket és jókívánságainkat fejezzük ki. *(Megjelent Szvobodnoje szlovo Ruszi – Free Word, (Mount Vernon, USA) vol. 29, 1987 : 3–4.)*

Mayer Mária válasza

1989 május közepén történt, hogy egyik reggel korán megszólalt a telefon londoni lakásunkban. Réti Ervin, gyermekkori barátom, a nemzetközi ügyekben járatos budapesti újságíró hívott fel, elmondván, hogy a „Magyarország” című helyi politikai hetilapban (1989. május 19. 20. 1.) olvasható volt egy olvasói levél, melyben egy bizonyos Ivan Kovač Csehszlovákiából nagy elismeréssel említette könyvem, melyet tizenkét évvel ezelőtt írtam a 19. századi Ausztria-Magyarország egy kis népének, a ruszinoknak a történetéről.

A szóban forgó periódus az 1860–1910 közötti időszak volt, olyan korszak, melyben kialakult a ruszinok nemzeti identitása, akik 1918-at követően az újonnan létrehozott Csehszlovákia részévé váltak. 1945, a második világháború vége ismét nagy politikai változást jelentett a Csehszlovákiában élő ruszinok számára, mikoris többségüket a Szovjetunióhoz, a Kárpátokon túli Ukrajnához csatolták.

Az olvasói levél említette azt a tényt, hogy a fent említett Kovač Ivan úr ismertetést írt a könyvről, amely az Egyesült Államokban látott napvilágot a „Fres World” c. folyóiratban.

Mivel sohasem hallottam erről az ismertetésről, természetesen feltett szándékom volt, hogy megszerezsem ezt, lehetőleg a londoni amerikai nagykövetségen keresztül, ill. kulturális szolgálatának szives segítségével. Elment a levelem és hetek teltek el, de válasz nem érkezett. Akkor elhatároztam, hogy kapcsolatba lépek a fent említett budapesti magyar hetilappal, kérve őket arra, hogy legyenek szívesek megküldeni számomra I. Kovač csehszlovákiai címét, s így megkaphatnám ismertetésének egy másolatát. Hamarosan választ kaptam, melyben közölték, hogy az ismertetés valójában egy 12 évvel ezelőtti, hozzám intézett személyes levél. Kovač emlékirataival és irataival együtt az Egyesült Államokban helyezték letétbe a híres orosz írónál és emigránsnál, Alexander Szolzsenyicinnél. Ott helyezték letétbe könyvemnek egy példányát is. Kovač úr állítólag levelet küldött nekem.

Közismert, hogy 1977 szeptemberében Szolzsenyicin bejelentette az „All Russian Memoir Library” megalapítását, melyet maga finanszírozott és saját birtokán helyezte el. Az Orosz Szociális Alap kibővítéséről volt szó és célja feltehetően az összes fellelhető anyag összegyűjtése volt, de főleg a személyes jellegű, a 20. századi orosz történelmet érintő emlékiratoké.

Az ok, amiért I. Kovač úr, a Kárpátaljai orosz gimnázium egykori tanulója, jelenleg ügyvéd, kéziratait Szolzsenyicinnel küldte el – úgy tűnik – az volt, hogy ő maga is – hasonlóan Szolzsenyicinhez – megjárta a második világháború után a Gulag táborait. Szolzsenyicinhez elküldött, lepecsételt csomagjának tetején egy üzenet állt: „Őrizze meg jól, és kérem emlékezzék arra, hogy az ember nem keverhet össze két olyan dolgot mint emberek és rendszerek, mivel a rendszerek kelő időben jönnek és elmúlnak, elfelejtik őket, de az emberek örökké itt maradnak ...”

Kovač úr hozzám eljuttatott leveléből (1989. július 14.) megtudtam, hogy Szolzsenyicin mint az „All Russian Memoir Library” igazgatója igazolta, hogy megkapta az iratokat, de Kovač úr meglepetéssel értesült arról, hogy hozzám intézett személyes levelét, melyet az iratokhoz csatolt, Szolzsenyicin közölte az ottani orosz nyelvű „Free World” c. folyóiratban.

Időközben választ kaptam a londoni amerikai követségről, melyben értesítettek arról, hogy nincs tudomásuk egy az Egyesült Államokban „Free Word” címmel megjelenő folyóiratról. Most

már rajtam volt a sor, hogy elsőnek közöljem a hírt, miszerint nekem már sikerült megszereznem a címet: Mount Vernon, N. Y. USA és hogy a folyóirat orosz címmel „Szvobodnoje Szlovo Ruszi” és orosz nyelven jelenik meg, mi több már 30 éve rendszeresen. A tény, hogy egy folyóiratnak, melyet 30 éve publikálnak, sikerült elkerülnie az egész amerikai kontinens figyelmét, furcsának tűnt, de mindazonáltal elhatároztam, hogy teljesítem feladatomat és kértem az ismertetésről egy másolatot.

* * *

Időközben, május és április között, volt egy kevés szabad időm és régi kedvtelémnek, az olvasásomnak hódolva s mivel az érdeklődésemet is felkeltette, elhatároztam, hogy olvasok valamit Alexander Szolzsenyicinről ill. tőle. Természetesen olvastam „Iván Gyeniszovics egy napja” c. művét, de ez sok évvel ezelőtt történt, és nem lévén politikus lény, megelégedtem azzal az egyszerű ténnyel, hogy a fent említett úriember egy jól ismert politikai emigráns volt, aki első „The First Circle” (Az első kör) címmel nyugaton kiadott könyvével Nobel-díjas, de ez volt valószínűleg minden ...

„Mit csinált Szolzsenyicin az Egyesült Államokban, amióta oda érkezett?” – érdeklődött olvasott férjem és felhúzza a szemöldökét, és megvonta a vállát.

Mindamellet olvastam Olga Carlisle „Solzhenitsyn and the Secret Circle” (Szolzsenyicin és a titkos kör”, New York, 1978) c. könyvét, melyből megismertem az egész történetet arról, hogyan csempészték ki titokban Szolzsenyicin kéziratát a Szovjetunióból és készítették elő azt nyomtatásra Olga Carlisle és barátai. Izgalmas volt ezt olvasni, de az utolsó oldalak a csalódottság érzetét kellették számomra, mert utolsó szavai a kiábrándultság szavai voltak Szolzsenyicint illetően, amikor is 6 év kemény munka után őt és barátait Szolzsenyicin „nyilvánvalóan üdvözlő szavak nélkül, legkevesebb köszönetet mondva bocsátotta el.”

Miután ennek a könyvnek az olvasását befejeztem, leültem, hogy befejezzem Szolzsenyicin „The First Circle” c. könyvét, egy moszkvai munkabörtön politikai disszidenseiről szóló legfigyelemreméltóbb történetet.

* * *

Újra eltelet egy kis idő és augusztus 17-én egy nagy, Mount Vernon-ban (N. Y. USA) postára adott bélelt boríték érkezett, melyet a „Free Word” küldött nekem a kiadó legszívéyesebb üdvözlésével és Isten áldásával. Kinyitottam a csomagot és az égszínkék borítékban „Free Word” néhány másolatát találtam, melyeket xeroxon állítottak elő és szép régi orosz nyelven voltak írva.

Szükségtelen mondanom, hogy első reakálásom az volt, hogy megtaláljam könyvemnek ismertetését, melyet meg is leltem az 1987. 3–4. sz. 20–23. oldalán. Nagy volt a lelkesedésem a méltatás (elismerés) sorait olvasva, melyeket Ivan Kovač és (egy számomra ismeretlen) Vaszilij Kovač írtak. Miután minden tőlem telhetőt megtettem, amikor ezt a könyvet írtam, természetesen nem volt idegen tőlem, hogy elismerést kapjak érte. Végülis valóban örömet leltem abban, hogy felelevenítettem a múlt századi ruszinok, tanárok, ügyvédek, írók, újságírók stb. harcait, melyeket főleg tollukkal és a parlamenti választásokon vívtak saját nemzeti nyelvükért, nemzeti identitásukért, saját újságaikért, saját kiadó vállalataikért. Meg kell mondanom azonban, hogy a nemzeti identitásért folytatott küzdelmet bonyolulttá tette az a tény, hogy az értelmiség a korszak legnagyobb részében bizonytalan maradt abban a vonatkozásban, hogy valójában milyen identitással kellene rendelkezniük. Néhányan úgy érezték, hogy a ruszinoknak magyarokká kell válniuk ez a fejlődés legjobb útja. Mások az orosz vagy az ukrán identitást részesítették előnyben, míg nagy részük a független ruszin nyelvet és nemzetet kívánta látni. Ennek a harcnak a folyamán mind magukkal, mind az őket kormányzó hatalmakkal konfliktusba kerültek. Valójában mind a csehszlovákiai, mind a szovjetunióbeli ruszinok körében végbement nagy történelmi fejlődés ellenére Ivan Kovač úr magát – úgy tűnik – még mindig russzofilnek tartja, azaz ő ruszinokat még mindig az orosz nemzet részének tartja és talán ez a másik oka annak, hogy elküldte emlékiratait és iratait az USA-ba Alexander Szolzsenyicinnek azzal a céllal, hogy őrizze meg azokat az „All Russian Memoir Library”-ban.

Ebben a kérdésben meglevő eltérő nézeteink ellenére azonban nagyon örültem annak, hogy megismertem: művem bestseller lett, kézről-kézre járva nemcsak a csehszlovákiai ruszinok között, de a 19. századi ruszinok az USA-ban és Ausztráliában élő kései leszármazottjai között is; és hogy könyvem mint az 1860–1910 közötti években a nemzeti identitásukért folytatott harcuk hű tükreként tartják számon.

* * *

Itt, talán be is lehetne fejezni az emberi életben előforduló érdekes véletlenekekről szóló rövid történetünket, kifejezve megkésétt köszönetemet Kovač és Kovač uraknak kedves levelükért és természetesen Réti úrnak is kora reggeli telefonhívásáért, ha a múlt napokban meg nem jelent volna egy cikk a lapban, amely rám nagyon furcsán hatott (bár ennek semmi köze nem volt az én ruszinokról szóló történetemhez) a következő címmel: „Ők és mi” (15–18. l.). A szerző, egy bizonyos „N.N.” az 1917. évi és azt megelőző időszak orosz történelmének főbb vonásairól fejtette ki nézeteit, főleg az 1917. évi februári orosz forradalomra és az így nevezett 1917. októberi államsínyre koncentrálva, amit az elmúlt 60 év orosz irodalmában októberi forradalomnak neveztek.

Az egyik cikk a múlt századi Oroszország régi szlavofil antiszemita nézeteire emlékeztetett engem, és akkor hirtelen eszembe jutott egy Alexander Szolzsenyicinnel készített, a „Time” magazinban 1989 júliusában (30. sz.) publikált nagyon kiváló interjú, melyben ő arról beszélt, milyen nagy érdeklődést tanúsított a két hatalmas történeti regényében, az „1914 augusztus”-ban és a „Vörös kerék”-ben Oroszország 1917 előtti történelmének újraindítása iránt. Hirtelen emlékeztem az interjút készítőnek arra a kérdésére, hogy mindazok, akik ismerték Alexander Szolzsenyicint legutóbbi műveit, a múlt századi orosz szlavofil antiszemita sovinszta hagyományok, a nacionalizmus bizonyos mértékű felelevenítésével vádolták meg őt, és mennyire gyűlöl mindent, ami kapcsolódik a nyugathoz, idegengyűlölő lévén.

Az N. N. által írott cikkben hasonló szellemmel talákoztam, és nem ezt volt az egyetlen ilyen jellegű cikk abban a kiadványban a 3–4. oldalon. Amikor V. Kološov és L. Kolesnyikova a szovjetunióbeli évtizedes és tagadhatatlan élelmiszerhiányról írnak, ugyanezeket a koncepciókat követik, például minden, a Szovjetunióban 1917 óta meglevő bajoknak a gyökereit kizárólag a kozmopolita szabadkőművesség és a zsidók jelenlétében, a gonosz tevékenységében látják, mind belsőleg, mind helyi szinten.

* * *

Napjainkban közismert, hogy Oroszország és a Szovjetunió elmúlt 80–90 évének története nagyon is rászorul az újraindításra, de amit az ominózus cikkek tesznek, Alexander Szolzsenyicin nézeteit tükrözve valamiféle komoly és felelős történettudomány nevében — kérdezem én, vajon Kovač és Kovač urak örültek-e, midőn levelüket abban a folyóiratban publikálva látták.

Ami engem illet, az ember természetesen nem választhatja meg azt a lapot, melyben róla írnak, de nagyon szeretném, hogy a levél, ha azt egyáltalán publikálni kell, akkor az valahol másutt jelenjen meg. Nem ismerve teljes egészében a folyóirat történetét, természetesen elhamarkodott lenne általánosítani, de úgy gondolom, hogy nem véletlen, hogy a folyóirat 30 éves fennállása után sem szerzett magának hírnevet, és neve ismeretlenül a homályban maradt. Bár a nevem meg sem jelent volna abban, ha azon az „N.N.” szelleme uralkodott.